

Raamatututvustused

Marianna Dävlet

**PETROGLIFŌ NA DNE SAJANSKOGO MORJA
(GORA ALDŌ-MOZAGA) (Petroglüüfid Sajaani mere
põhjas (Aldō-Mozaga mägi). Moskva 1998. 288 lk.**

Moskvas Vene Teaduste Akadeemia Arheoloogiainstituudis töötav ajaloodoktor Marianna Dävlet on kogenud kaljutaideuuriija, kes on käinud Tõvas Sajaani kanjonis Jenissei (Ulug-hem) ülemjooksul asuvas leiupaikades välitöödel juba 1967. aastast alates. Aastail 1974–1986 juhatas ta Tõva ekspeditsiooni petroglüüfide töörühma, mis tegeles Sajaani kanjoni kaljukujutiste dokumenteerimisega. M. Dävlet on asjaomasel teemal avaldanud kuus raamatut (seitsmes käsitleb Kesk-Jenissei petroglüüfe). Kaljutaideuuriija on ka tema

tütar Jekaterina Dävlet, kes on nimetatud töörühma koosseisus raiendeid kopeerinud.

Raamat käsitleb Sajaani kanjoni Aldō-Mozaga (Alam-Kärestik) petroglüüfe, mis jäid Sajaani hüdroelektrijaama veehoidla põhja. Teose sissejuhatuses (lk 5–10) loetletakse kõiki Sajaani kanjoni leiukohti ja rõhutatakse, et seal on elatud juba paleoliitikumist alates. Kahjuks puudub raamatus orienteerumist hõlbustav leiukohtade kaart.

Järgneb ülevaade Jenissei ülemjooksu petroglüüfide avastamise ja uurimise põnevast ajaloost (lk 11–25). Sealsed kaljuraiendid avastas 1881. aastal tuntud Siberi arheoloog A. Adrianov. Peamiselt on aga nendega tegeldud 1956. aastast alates, mil asuti seoses Sajaani hüdroelektrijaama rajamisega piirkonda süstemaatiliselt uurima.

Enne leiukohtade kirjeldust on esitatud Tõva petroglüüfide dokumenteerimise meetoodika, mis algas igale kujutistega kaljule või kaljupangale järjekorranumbri panemisest. Näidatakse, et raiendite kopeerimine oli vaevarikas otsinguline protsess, mille

käigus leiti sobivaimad materjalid ja meetodid. Leheküljel 24 mainitakse enesekriitiliselt, et tollal tehti dokumenteerimisel ka metoodilisi vigu. Hinnatavaid tulemusi saadi petroglüüfide valmistamise tehnikat iseloomustavate parameetrite süstematiseerimisel.

Järgneb leiupaikade kirjeldus (lk 26–79). Aldõ-Mozaga mäel leiti 152 raienditega kaljut või kaljupanka. Kõigepealt on toodud leiupaiga, seejärel seal leiduvate kujutiste lühikirjeldus. Ülevaatlikkust oleksid lisanud arvandmed iga leiupaiga petroglüüfide üldarvu ja liigilise koosseisu kohta, sest praegu jääb lugeja ülesandeks isegi Aldõ-Mozaga mäel kopeeritud petroglüüfide üldarvu kindlaks-tegemine.

Kõik Aldõ-Mozaga leiupaigad on märgitud plaanil (lk 80) ja esitatud 152 koopiana (lk 81–141). Üldplaan ja leiukoha koopiad on varustatud mõõtkavaga ning esimene on orienteeritud ilma-kaarte järgi. Kuna plaanil olevad leiukohtade numbrid on põhjakaarega risti, võib arvata, et koopiatel on põhjakaar suunatud lehekülge ülaserva poole, v.a vähestel juhtudel, mil koopiad on raamatusse paigutatud teistpidi. Teoses on petroglüüfidest avaldatud ka 10 mustvalget fotokoopiat. Kvaliteedi poolest jätavad illustratsioonid igati meeldiva mulje.

Järgnevad Aldõ-Mozaga raiendite loomise perioodide ja süzeede kirjeldused (lk 142–194). Sissejuhatavalt on teose autor õigusega rõhutanud vajadust selgelt eristada kujutiste identifitseerimist ja interpreteerimist. Aldõ-Mozaga raiendite valdav ja huvitavaim osa kuulub pronksiaega, ent neid leidub ka sküüdi (VII–III saj eKr), hunni (kuni meie ajaarvamise alguseni) ja hilisemastki perioodist. Kõige põnevamad on Sajaani kanjoni enam kui 300 pronksiaegse kultusliku näomaski kujutist, mis moodustavad seeriad. Selliseid maskikujutisi leidub mujalgi Siberis, Kaug-Idas ja Mongoolias. Näo ja keha maalimise või tätoveerimise jälgi on Siberis leitud paljudest muinasaja haudadest, samuti etnograafilisest ainestikust. Raamatus leidub illustratsioonidena huvitavat võrdlusainest eri piirkondadest. Sajaani kanjonis ja mujal leidub kogupikkuses antropoloogilisi figuure. Pronksiaegsetest zoomorfsetest kujutistest on esindatud peamiselt veiste omad, keda on kujutatud nii koormaga kui ka ilma. Erilist huvi pakuvad veisefiguurid, mille sarvede otsas näeme solaarset sümbolikat. Veistega on M. Dävlet ühendanud ka omapärsed kujutised, mida on peetud laialilaotatud nahkadeks. Sajaani kanjonis on identifitseeritud veel elamu-, vankri- ja päikesekujutisi, samuti rohkesti tehislõhke.

Sküüdi perioodil on Aldõ-Mozaga kaljudel kujutatud iseloomulikulis poosis hirvi ja mägikitsi. Hunni ajastust pärinevad mitmesugused zoomorfsed ja ornamendilaadsed kujutised (linnud, põdrad, hobused, kalad jt).

Peatükid “Muinasuskumused ja šamanismi tekke probleemid” (lk 195–229), “Muinaspühamu” (lk 230–255) ja “Ähvardava müsteeriumi mõistatus” (lk 256–263) on huviga loetavad. Neis interpreteeritakse Sajaani kanjoni petroglüüfe, toetudes tõvalaste ja teiste Siberi rahvaste šamanismile. Oletatakse, et maskid on hõimuisade vaimude kujutised, mis raiuti kaljudele initsiatsiooniriituste käigus. Osutatakse pronksiaegse kolme universumisfääri kujutelmakajastumisele, eriti taeva ja taevakehade kultusele. Sküüdi ajastu rahval olid teised kujutelmad ja pronksiaegseid müüditegelasi peeti ohtlikeks. Nõnda seletab M. Dävlet sküüdiaegsete palimpsestide teket. Raamatus tõestatakse usutavalt, et mõningad muistsed riitused on hiljem lülitatud leviku põhjaaladel budismi koostisse ja saanud templipüha (*tsam* < mongoli *k tants*; jumalate *tants*) prototüübiks. Teiste seas on M. Dävleti arvates kohalike usundite vaimudest budismi panteoni integreeritud õudu tekitavad jumalused dokšitid, kelle Sajaani raiendeid meenutavaid maske kantakse *tsami* pidustustel.

M. Dävleti teos lõpeb tõva luuletaja Ü. Künzegeši värssidega poemist *Hajarlarda čurumaldar* (Kaljuraiendid). Järgneb ingliskeelne resümee ja rikkalik kirjanduse loetelu (üle 500 nimetuse).

Kokkuvõtteks tuleb nentida, et M. Dävlet on kirjutanud Sajaani veehoidla põhja jäänud petroglüüfidest sisutiheda, asjalikus stiilis ning meeldivalt kujundatud raamatu. Sellega on teadusele talletatud üsna tõenäoliselt inimtegevuse tagajärjel aja jooksul häviv muinasteide leiukoht.

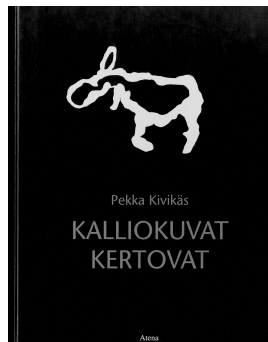
Enn Ernits

Pekka Kivikäs

**KALLIOKUVAT KERTO VAT (Kaljujoonised jutustavad).
Jyväskylä: Atena kustannus oy, 2000. 124 lk.**

Soome kaljumaalingute aktiivse dokumenteerija ja publitseerijana tuntuks saanud kunstõpetaja Pekka Kivikäs on avaldanud järjekordse teose (kövakaaneline köide, 124 lk, 101 illustratsiooni) soome kaljutaidest. Tema varasematest töödest on tähelepanuväärseim

1995. aastal ilmunud 336-leheküljeline monograafia *Kalliomaalaukset – muinainen kuva-arkisto* (Kaljumaalingud – muistene pildiarhiiv), mis hinnati Finlandia auhinna vääriliseks. Omalaadseks austuseavalduseks autorile võib pidada ka 1998. aastal muinastaidekeskuse Kivikäs asutamist Jyväskylässe sajandivanusesse Wivi Lönni projekteeritud Kuokkala häärberisse. Keskuses paikneb püsiekspositsioon soome kaljumaalingutest, seal korraldatakse mitmesuguseid näitusi, seminare, kaljutaidealase kirjanduse müüki ja antakse välja senini Soome ainukest kaljutaidealast perioodilist kogumikku *Kalliomaalausraportteja* (Teateid kaljumaalingutest). Pekka Kivikäse ja muinastaidekeskuse Kivikäs oluliseks tegevusvaldkonnaks on olnud ka soome kaljumaalingute rahvusvaheline tutvustamine näitustel (muu hulgas Eestis).

Raamatus jätkab autor juba varasemast ajast välja kujunenud liini kaljumaalingute kunstipärasuse ja teaduslikult olulise teabe sünteesimisel, millele lisandub isikupärane suhe muistsesse loominguusse ja seda ümbritsevasse loodusesse. Varasemaga võrreldes on need komponendid aga märgatavalt tasakaalustatumad. Moodustunud omapärast ja kunstipärast tervikut rõhutavad kõrgetasemeline illustratiivne materjal ning suurepärane kujundus. Enamik raamatu illustratsioone on autori enda joonistatud, mille alusmaterjalina on kasutatud looduses tehtud fotosid. Tekstiline ja illustratiivne osa on peaaegu täiuslikus tasakaalus, olenemata leheküljest, kust teos avada.

Raamat algab pöördumisega lugeja poole (lk 7–14), milles antakse isiklike kogemuste ja meenutuste kaudu elamuslik lühiülevaade järk-järgulisest süüvimisest kaljutaidesse. Sellele järgneb selgitus soome kaljumaalingute paiknemist määranud tegurite kohta (lk 13–14). 100-leheküljeline põhiosa (lk 15–115) tutvustab lugejat umbes veerandiga kaljutaide leiukohtadest ja neist inspireeritud esseistlike aruteludega kohavaliku, temaatika, kujutiste säilivuse, nähtavuse, identifikatsiooni, omavaheliste seoste ning võimalike tõlgenduste teemadel. Esitatud näidete varal saab selgeks, et teatud motiivide identifikatsioonile on kulunud aastaid, rääkimata nende dokumenteerimisest ja publitseerimisest. Suurt tähelepanu on pööratud motiivide omapärale, levikule ja võrdle-

misele lähialade kaljutaidega. Kuigi seejuures ei tugineta otseselt statistilisele analüüsile, on veenvalt näidatud seoseid Soomest ida ja põhja poole jäävate kaljutaide leiualadega (näiteks antropomorfsede kujutiste osas).

Huvipakkuvad on ka autori arutelud enamlevinud motiivide (antropomorfsed figuurid (lk 30–31, 58–63, 68–81), paadi- (lk 88–97) ja põdralaadsete (lk 82–87) kujutiste) mitmekesisuse üle. Paljude figuuride puhul esineb ka mitmetähenduslikkust (lk 88) ja teatud seaduspärasusi nende omavahelistes seostes (lk 50–53, 56–57, 70–71, 98–101). Siinjuures juhiksin tähelepanu ühele eksimusele, mille kohaselt Äänisjärve kahepäise luige ja antropomorfi liitmotiiv (lk 108) pärineb Kladvetsi asemel Peri leiukohast. Äänisjärve kaljutaide seisukohalt on huvitav ka autori tähelepanek, et ühel Juusjärvi inimlaadsel maalingul on linnupea (lk 24–27). Tõlgendustele võib autori arvates leida tuge totemismist ja šamanismist (lk 58, 62, 70, 80, 108). Uudsena on esitatud idee, mille kohaselt käelaba jäljendid on tõlgendatavad samasugusteks palve ilminguteks kui adorantsed antropomorfidki (lk 114). Motiivide omavahelisi seoseid, võimalikku identifitseerimist ja tõlgendusi käsitletakse tolerantselt, mis niivõrd fragmentaarse ja ürgse materjali puhul on igati õigustatud.

Leiukohtade dateeringutele lisaks on paiguti puudutatud ka kaljutaidemotiivide suhtelist vanust. Vanimateks esindajateks peab autor kaldristi ja paadikujutisi. Sellele seisukohale pakuvad tuge pikaajalises kasutuses olnud Astuvansalmi, Laukaa, Värrikallio jt leiukohad, kus maalingud on eri kõrgustel ning kattuvate kihistutena.

Teos lõpeb soome kaljutaide leiukohtade loendiga (seisuga 1. september 2000, 105 nimetust) ja kasutatud kirjanduse loeteluga (93 allikat).

Võib nentida, et raamat on mõeldud eelkõige laiemale soomeugri alade muinaskultuurist huvitatud lugejaskonnale, kel kalduvus isekeskis süüvida teatud detailidesse. Autori meelest on kaljutaie aastatuhandetetaguse inimese vaikne sõnum, mille vastuvõtukuks tuleb aeg maha võtta ning omada võimet kuulatada ja näha. Koos nende oskuste kadumisega kaovad ka meie võimalused tunnetada ligimest ja keskkonda. Samas tasuks teosega tutvuda ka kultuuriloolise, folkloristika, arheoloogia jm suunitlusega teadlastel, kes otsivad värsket teavet ja impulsse loovuse edendamiseks.

Väino Poikalainen

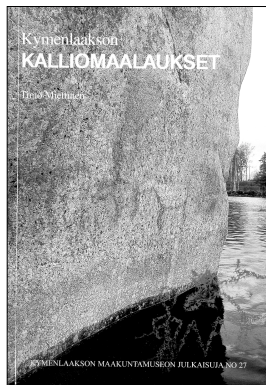
Timo Miettinen

KYMENLAAKSON KALLIOMAALAUKSET (Kymenlaakso kaljumaalingud). Kymenlaakson maakuntamuseon julkaisu no 27. Kotka 2000. 163 lk

Soome tuntud kaljutaideuurija ja arheoloog Timo Miettinen on avaldanud raamatu Kymenlaakso (Kymi jõe) piirkonna kaljumaalingutest (pehmeakaaneline köide, 163 lk, 120 illustratsiooni). Talt on ilmunud varemgi mitmeid kaljutaidealaseid töid. Samuti on ta korraldanud soome kaljutaidest näitusi, kaasa arvatud Eestis, ning tutvustanud ja propageerinud muinastaidemaatikat avalikel esinemistel. Timo Miettinen töötas kuni pensionile siirdumiseni 2001. aastal Kymenlaakso maakonnamuseumis. Enamik Kymenlaakso kaljumaalingutest on tema avastatud ja märgatav osa sama regiooni arheoloogilistest kaevamistest on sooritatud tema juhtimisel. See on andnud autorile head eeldused kaljutaide (kui muinasaja vaimuse kajastaja) seostamiseks arheoloogilise teabega (mis peegeldab peamiselt esiaja materiaalsel tausta).

Kuigi raamatu pealkiri *Kymenlaakso kaljumaalingud* viitab vaid ühele Soome piirkonnale, käsitleb veerand selle mahust (lk 4–45) kaljutaide uurimise üldküsimumsi. Esitatakse ülevaade valdkonna sisust ja tähtsusest ning kaljutaide ajaloost kuni paleoliitiliste läteteni. Eraldi peatükk on pühendatud Põhja-Euroopa kaljutaide temaatikale ajalises ja geograafilises kontekstis. Ajastutest on põhjalikumalt käsitletud nooremat kiviaega, kust pärineb ka enamik soome kaljumaalingutest. Regionaalselt on aga suuremat tähelepanu osutatud Soome lähialadele (Ida-Karjala, Põhja-Rootsi ja Norra põhjarannik). Autori arvates on soome kaljumaalingutes kõige tuntavam idapoolne mõju, mis ulatub kuni Uuralini. Sarnasusi Uurali kaljutaidega võiks aga pidada pigem ühisest kultuuripõhjust kui kiviaegsetest kontaktidest tulenevateks.

Laialdasemat huvi pakuvad peatüki alajaotused, kus analüüsitakse muinastaidede uurimise olulisemaid suundi. Kaljutaide topograafiat käsitlevas osas (lk 21–25) leiavad rõhutamist kaks aspekti: erakordsete looduslike vormide ja vee läheduse eriline tähtsus. Esi-

mene neist on enam seostatav uskumuste, teine paljuski ka kivi-aegse inimese veelähedase eluviisiga. Mõlemat eripära on illustreeritud mitmete näidetega. Kahjuks puudub aga Soome leiukohtade kaart, mis andnuks levikust visuaalse ülevaate ka neile, kes pole põhjalikult tuttavad Soome geograafiaga. Dateerimist käsitlevas rubriigis (lk 25–27) selgitatakse Soomes ja Põhja-Skandinaavias kasutatavat maapinna jääajajärgsel kerkimisel põhinevat meetodit. Samas on refereeritud selle meetodi värskeimat (Timo Jussila) rakendust Saimaa vesistu kaljumaalingute kohta, mille järgi maalingute põhiosa on umbes 6000 aastat vana ja kuulub tüüpilise kammkeraamika ajastusse. Kuid on ka kuni 7000 ja alla 4000 aasta vanuseid maalinguid.

Dokumenteerimismeetodeid käsitlevas osas (lk 27–30) on muu hulgas selgitatud Timo Miettineni enda juurutatud punktkoopereerimise meetodit. See sobib suurepäraselt ebaselgete piirjoonte ja kattuvate maalingute puhul. Meetodi põhiliseks puuduseks on töömahukus ja pika-aegse kogemuse vajadust. Samas peatükis on iseloomustatud kaljumaalingute säilimist ohustavaid tegureid. Märkatava murega kirjeldab autor mitmesuguseid inimtegevusest põhjustatud ohte teadvustamata kahjustamisest kuni tahtliku hävitamiseni. Peatüki kõige ulatuslikumas osas käsitletakse kaljutaide tõlgendamise problemaatikat. Analüüsitakse raskusi, mis tulenevad tänapäevase ja muinasinimese erinevast kultuuritaustast. Samuti võimalusi, mida pakub kaljutaidekujutistes, kompositsioonides, leiukohtade eripäras jm aineses leiduv objektiivne teave. Teatud ettevaatusega puudutatakse tõlgendustes etnograafilise materjali ja folkloori kasutamist. Tõlgenduste tõepärasuse oluliseks eelduseks on uuringute interdistsiplinaarsus ja eriti need arheoloogilised andmed, mis võimaldavad määrata kultuuride evolutsioonilist järjepidevust. Soome viimaste aastate suurimaks arheoloogiliseks saavutuseks peabki autor kammkeraamilisest ajastust kuni tänapäevani kestnud katkematu arengu tõestamist. Muistsed kujutised ise aga on suure tõenäosusega arheotüüpsed märgendid, milliste analüüsiks võiks rakendada semiootilisi meetodeid. Kahjuks aga on nende märgendite esialgse tähenduse selgitamine paiguti ületamatult raske.

Ülevaade soome kaljutaidest moodustab omaette peatüki (lk 46–62). Selles on lühidalt käsitletud maalinguleidude ajalugu, mis algas 1911. aastal, oli seejärel pool sajandit varjusurmas ja muutus eriti sündmusterohkeks viimastel aastakümnetel. Samas jätkab

autor eelmise peatüki esimese osa problemaatikat, viidates maalinguleidude esinemisele vaid sisemaa vesistute (mitte mere) rannas. Peatüki põhimahu (lk 49–61) moodustavad andmed soome kaljumaalingute temaatika ja selle lokaalsete eripärade kohta. Pikemalt kirjeldatakse inim- ja põdrakujutisi. Kuid küllalt hea ülevaate saab ka muudest motiividest: paadikujutistest, käejäljenditest, mitmesugustest geomeetrilistest märgenditest ja harvemini esinevatest loomadest. Selle materjali muutnuks veelgi ülevaatlikumaks motiivide levikut kajastav tabel või joonis. Samuti võinuks kasutada motiivide klassifitseerimisel mitte analoogsuse, vaid nn sarnasuse printsiipi (nt põdra asemel põdralaadne, inimese asemel inimlaadne, paadi asemel paadilaadne jne). Kujutiste temaatikat on autor kõrvutanud Soome naaberriikides leiduvatega. Enamikul juhtudel kaasnevad sellega viited võimalikele tõlgendustele. Peatüki lõpus on analüüsitud kaljumaalingute traditsiooni lakkamise põhjusi ja esitatud hüpotees selle transformeerumisest pronksiaja algul šamaanitrummidele maalitud figuurideks.

Raamatu kõige mahukam osa on Kymenlaakso kaljumaalingute kataloog (lk 63–153), mis algab viieleheküljelise ülevaatega geograafilisest levikust. Edasi järgnevad 18 leiukohta ja neis leiduvate kujutiste kirjeldused koos vastavate illustratsioonidega. Igat leiukohta iseloomustatakse järgmiste andmetega: 1) leiukohta üldvaade (foto), selle topograafilised koordinaadid, asukoht aluskaardil ja üldine kirjeldus koos avastamist puudutavate andmetega, 2) maalingupannoo koopia, selle struktuuri (paiknemine) ja temaatika (kujutised, nende identifitseerimine, kujutiste paiknemine üksteise suhtes ja tõlgenduslikud viited) kirjeldus, 3) dateering ja seda selgitav põhjendus, 4) säilivus ja seda ohustavad tegurid, 5) maalingute võimalikule tähendusele viitavad andmed. Osa leiukohtade ja maalingupannoode kohta on värvifotod. Teatud kujutiste kirjeldusi ja tõlgenduslikke viiteid on võrreldud karjala kaljutaidest tuntud motiividega. Antud peatükki võib pidada heaks süstemaatilise esituse viisi näiteks, millest kaljutaidealastes uuringutes sageli vajaka jääb. Mõneti häirib mõõtkava puudumine illustratsioonidel, mida aga korvavad tekstis esitatud mõõtmed.

Kataloogile järgneb emotsionaalne lühiessee (lk 156–157) Haukkavuori (Konnivesi) kaljumaalingu avastamisest. See viitab autori tundlikule natuurile, murele inimkonna ning looduse tuleviku pärast ja arenenud kunstimeelele, mis on ka mõistetav – tema isa Olli Miettinen kuulus soome sõjajaelsete maalikunstnike pare-

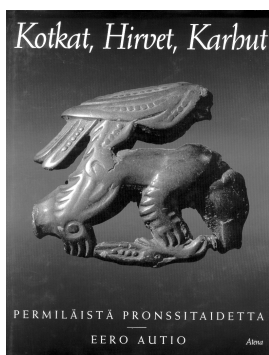
mikku. Raamat lõpeb ingliskeelse kokkuvõtte (lk 158–161) ja kirjanduse loeteluga (68 nimetust).

Timo Miettineni teos on suurepäraseks teejuhiks soome kaljutaidest huvitatuile nii otseses kui ka ülekantud tähenduses ning usaldusväärseks teaduslikuks allikaks.

Väino Poikalainen

Eero Autio

KOTKAT, HIRVET, KARHUT: PERMILÄISTÄ PRONSSITAIDETTA (Kotkad, hirved, karud: permi pronkstaidest).
Jyväskylä 2000. 228 lk.

Varkausis elav karjala päritolu ajaloolane Eero Autio sai soome-ugri muinasteide uurimisega tegelda valdavalt alles pensionipõlves. 1981. aastal ilmus tema sulest ülevaateraamat *Karjala kaljuraiendid*. Ta on avaldanud rohkesti huvipakkuvaid kirjutisi karjala petroglüüfide ja soome kaljumaalingute tõlgendamise vallast. 1993. aastal avaldas ta raamatu *Kuldsete sarvedega põhjapõder ja tema fraatria*, milles on kirjas V. Tšarnoluski Koola saamidelt kogutud Meandaši-lugude soomekeelsed tõlked.

Lisaks interpreteeris E. Autio kõnealuses teoses müüte totemismi seisukohalt, kasutades seejuures ulatuslikult muinasteide ainet. Uurali kaljutaiet käsitlev raamat on paraku jäänud seni käsikirjaks. Tänavu üllatas E. Autio lugejaid suureformaadilise, rikkalikult illustreeritud põhjaliku teosega permi loomastiilis pronkstaidest.

Raamatu sissejuhatuses (lk 7–9) annab autor ülevaate Soome teadlastest, kes on alates Johan Reinhold Aspelinist (1875) käsitlenud permi loomastiili. Ta jutustab ka sellest, kuidas ta ise on tulnud asjaomase teema käsitlemise peale ja kes on teda selles vallas aidanud. Autor rõhutab, et teose peateemaks on küll permi loomastiil, kuid käsitletakse ka obi-ugri asjaomast taset.

Permi loomastiil hõlmab tänapäeva komide ja udmurtide eelaste loodud loomi kujutavaid pronksnaaste ja -kujukesi, mille õitse-aeg oli aastail 400–1300. Eriti põnevad on kolmeosalised kompo-

sitsioonid, mille ülaosas näeme linnu või põdra figuuri, keskel antropomorfset tegelast ja alaosas sisaliku, harvem kala või muud zomorfset kujutist. Erilist tähelepanu väärivad ka kahepäised hoburipatsid keti otsas kõlisevate veelinnujalgadega.

E. Autio raamat algab üllatuslikult rikkaliku pildimaterjali, 134 värvifotoga. See sisaldab pilte Peterburi Ermitaaži, Moskva Riikliku Ajaloomuuseumi, Permi ja Tšerdõni koduloomuuseumi, Soome kogude ning Eesti Ajaloomuuseumi taiestest. Enamiku neist on pildistanud ta väimehest kunstnik Antero Kare. E. Autio on raamatule lisanud kaardi ja leidude nimestiku, mis võimaldab neid lokaliseerida. Raamatus on ka rohkesti varasematest trükistest kopeeritud illustratsioone.

Peatükk “Pardist sai algus” (lk 81–86) on inspireeritud komide ja udmurtide maailmamunamüüdist. Selles näidatakse, et nii Permis kui ka teistel soome-ugri aladel on veelind (hani, part vms) olnud armastatud objekt nii kaljutades, kujukesena kui ka savinõudel.

Järgmisest peatükist (lk 87–97) saame teada, et veelinnust peaaegu kaks korda sagedamini on muiste kujutatud hobust. See on saanud autori arvates alguse juba Uurali paleoliitilistest koopaalingutest. Antakse ülevaade hobuseteema tähendusest, permi loomastiilis taide õitseajast ja langusest.

Pikim on raamatu neljas peatükk (lk 99–188), mis käsitleb asjaomase teema uurimist ja tõlgendamise probleeme. Räägitakse taies-te leiupaikadest (muinasasulad, linnused, kalmistud, nn kostištšed, koopad), vaagitakse obiugrilaste eelajalugu ja nende pronkstaiet, mis esindab peaaegu sama temaatikat ja moodustab samasuguseid kompositsioone.

E. Autio rõhutab varasematele autoritele toetudes retsenseerija arvates õigusega, et permi pronkstaie kajastab totemistlikke kujutelmi. E. Autio on veendunud, nagu oma varasemateski kirjutistes, et permi kujutised ei kajasta šamanismi. Eri autorite sageli vastakaid tõlgendusi vaagides leiab ta, et neid iseloomustab ühekülgus, mingi muinasnähtuse, müüdi vms absolutiseerimine. Kritiseeritakse ka leninismi-marksismi dogmadest lähtumist. Pikemalt oleks võinud käsitleda J. Ojateva ja N. Tšesnokova tüpoloogilisi uuringuid, mis peaksid olema muude uuringute lähteks.

E. Autio pikaajaline meelisteema on muistne arvude (3, 4, 5, 7, 10, 12, 13) sümbolika, mida ei saa aprioorsetl eitada. Ent see on retsenseerija meelet raamatu kõige vähem usutatavam osa, eriti

juhtudel, kui loetakse kokku eri olendite kehaosad, nt põdra- ja sisalikupead (lk 188).

Lugejat oleks kindlasti huvitanud permi loomastiili päritolu: kas tuleks selle juuri otsida Ees- ja Lõuna-Aasia elanikelt või sküütidelt või on tegu siiski täiesti autohtoonse kunstiga.

Peatükk “Naised pidurõivais ja ehteseppadeks” (lk 189–196) rõhutab muistsete soome-ugri naiste eheterikkust ja nende osa pronks- ja hõbeehete valmistamisel. Käsitletakse muistseid soome ja permi hõimude kontakte (lk 197–211). Soomest on leitud rohkesti permi ehteid ja tuleraudu. Ühisjooni on leitud permi loomastiilis esemete ja soome kaljumaalingute vahel. Sarnasusi on märgatud ka karjala käterättidega. Mõõda pole raamatus vaadatud bjarmide ja permide samastamise küsimusest (lk 213–220). Lõppsõnas (lk 221–224) mainib autor permi rahvaste traagikat Vene impeeriumis ja loodab, et praegustes lähedamates oludes saavad nii Permi teadlased ise kui ka Soome uurijad kaasa aidata permi ja obi-ugri väärtusliku muinasteade uurimisele.

Raamatu kirjutamisel on autor kasutanud soliidse arvu kirjan- dust: 91 ladina ja 135 slaavi tähtedega nimetust. Rõhutame, et erinevalt enamikust Soome teadlastest valdab E. Autio vene keelt, mis on võimaldanud tal luua tugeva silla Soome ja ida vahel soome-ugri muinasteade jätkuvaks uurimiseks.

Rõhutan, et Eero Autio on avaldanud toreda raamatu, mis annab esmakordselt soome keeles põhjaliku ülevaate sellest soome-ugri muinasteade ülipõnevast alaliigist.

Enn Ernits